
ПРИВРЕДНИ КРИМИНАЛ

Др Јован ЂИРИЋ

директор Института за упоредно право, Београд

ПОХЛЕПА КАО ПОДСТРЕК, АЛИ И КАО КОЧНИЦА ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА

Резиме

Свети Павле је у своје време рекао да је похлепа извор свих зала. Са друге стране, шкотски економиста Адам Смит је имао другчије мишљење о похлепи. Он је рекао да нас пекар, месар и произвођач пива снабдевају својим производима не зато што нас воле, већ зато што су егоисти који желе да зараде новац и који похлепно воде рачуна о својим интересима. Томас Хобс је тврдио да је сваки човек егоиста. У том смислу многи економисти и филозофи сматрају да похлепа и егоизам имају велики позитиван утицај на конкуренцију и конкуретски дух, на тржиште и уопште економски развој. Без похлепе нема конкуренције, а без конкуренције нема економског раста. Конкуренција је веома важна за усостављење вишестраначког политичког система и за учвршћивање идеје владавине права. Могли бисмо у том смислу рећи да егоизам и похлепа уопште нису лоши, али се са друге стране морају имати у виду и многе негативне ствари које потичу из похлепе. Похлепа је као што смо рекли, веома важна за успостављање конкуренције, али, у једном тренутку похлепа лако може уништити конкуренцију, зато што свако жели да уништи свог конкурента и конкуренцију уопште. Похлепа води експлоатацији и социјалној неједнакости. Социјална неједнакост води у криминал, тако да је веза између похлепе и криминала врло тесна. Ово је посебно евидентно када говоримо о вези похлепе и корупције. Људи који су вођени похлепом нису спремни да размишљају на стрпљив и рационалан начин. Такође, у

почетку сваке преваре стоји похлепа. У том смислу треба рећи да су многе жртве преваре начиниле грешку захваљујући својој сопственој похлепи. У том смислу они најчешће нису спремни да отворено кажу: били смо похлепни, па смо зато постали жртве. На крају, похлепа има веома негативне последице и на плану екологије. Дакле, у једном одређеном смислу није погрешно ако се каже да похлепа игра позитивну улогу на слободном тржишту конкуренције, али је такође тачно и ако кажемо да похлепа може бити кочница економском развоју. Веома је важно пронаћи баланс између ова два екстрема, ових различитих последица.

Кључне речи: похлепа, конкуренција, слободна тржишна економија, неједнакост, корупција, преваре, екологија.

Француски књижевник из 16. века Мишел Монтењ рекао је: „Суседов коњ је бољи него мој, зато што није мој”.¹ Не могу се заобићи ни речи Светог Павла да је похлепа извор свих зала: *Radix Omnium Malorum Avaritia*,² што представља и својеврсну игру речи, јер се ради о акрониму РОМА, чиме се жели рећи како су Рим и римска империја били центар похлепе, као и осталих зала. Слична је и игра речи USA (*United States of Avarice* – Сједињене државе похлепе).³

Похлепу обично доживљавамо у најнегативнијем могућем смислу,⁴ но са друге стране, ствари не морају бити сагледаване тако негативно. Многи на пример истичу да је похлепа главни разлог за пословна улагања, раст градова, зараду, итд.⁵

Читаво модерно тржиште је засновано на похлепи. „Више, што више”, постаје главна мантра⁶ и главни покретач људског понашања, те главни регулатор на тржишту. Још је Адам Смит говорио о значају по-

1 Доступно на адреси: <https://wikiquote.org/wiki/Pohlepa>, 25.2.2016.

2 Доступно на адреси: https://es.wikipedia.org/wiki/Radix_omnium_malorum_avaritia, 25.2.2016.

3 Phylus A. Trickle, *Greed, The Seven Deadly Sins*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2004, 63 (цитирано према Владимир Гвозден и Алпар Лошонц, *Похлепа јао анстракција робе*, објављено на Трећем програм Радио Београда, децембра 2015.)

4 Тако је на пример Папа Фрања у УН оптужио најмоћније земље света за себичност и безграничну жеђ за новцем, што уништава планету и осиромашује слабе и угрожене. Доступно на адреси: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/2050476/Papa+u+UN%3A/Pohlepa+bogatih+uni%C5A1tava+planetu.html>, 1.3.2016.

5 В. Гвозден, А. Лошонц.

6 Devdutt Pattanaik, *Modern markets are based on greed*, доступно на интернет адреси: articles.economictimes.indiatimes.com/2015-06-26/news/63862190_1_violence_food_hunger, 10.3.2016.

хлепе. У свом најважнијем делу, „Богатство народа”, Адам Смит каже да ми не очекујемо вечеру од добродушности месара, пивара и пекара, већ од очувања њиховог властитог интереса.⁷ Човекови лични, себични интереси основ су слободне тржишне економије.

Овде је реч о питању да ли је човек биће увек спремно на саможртвовање и на то да све „своје” подели са другима, те да је у том смислу негативно узимати само за себе, а не делити са другима.⁸ Ради се и о питањима борбе за моћ, односно питањима нагона за моћ,⁹ али и дарвиновске борбе за опстанак, те гордости, сујете и жеље за самоистицањем, а што све заједно чини суштину саме похлепа као такве.

То да је човек егоист који увек покушава да избегне непријатности, па и на штету другог,¹⁰ тврдио је Томас Хобс у свом „Левијатану”,¹¹ међутим, такав антрополошки песимизам, био је карактеристичан и за многе друге мислиоце, па и за Тукидида, који је сматрао да су људи више склони злу него добру, а што је овај антички историчар изгледа преузео од Есхила.¹² Неки сматрају да се склоност људи да чине преступе, не може предупредити никаквим законима и казнама, пошто су страсти које наводе људе на зло, неупоредиво јаче и делотворније.¹³ Жеља да се буде бољи од других, тј. да се има више од других, јесте на неки начин део саме људске природе на којој се заснива капитализам као такав. Могло би се рећи да се овде ради о нагонско-подсвесно-себичним поривима човека појединца, који су при свему томе додатно подстицани и величани одговарајућим системским решењима,¹⁴ али исто тако и пропагандом и манипулацијом свешћу појединца, којег треба убедити да је сасвим нормално и сасвим природно и пожељно имати више од другог.¹⁵ Може се говорити о томе да се путем манипулације наметнутих људских жеља и потреба,

7 Адам Смит, *Богатство народа – Истраживање природе и узрока богатства народа* (превод на хрватски), Загреб, 2007, 451.

8 О томе Андрија Гамс, *Нагон и норма*, Београд, 1995, 65–66.

9 Алфред Адлер, *Познавање човека, огледи о индивидуалној психологији* (превод на српски), Београд, 2012.

10 Доступно на адреси: http://www.danas.rs/dodaci/nedelja/knjiga_danas/hobsova_filozofija_politike.54.html?news_id=252876, 20.3.2016.

11 Левијатан је иначе морска неман која се помиње у Старом завету. Доступно на адреси: [https://sr.wikipedia.org/sr/Левијатан_\(митологија\)](https://sr.wikipedia.org/sr/Левијатан_(митологија)), 5.4.2016.

12 Коста Чавошки, *Моћ и превласт – Тукидидова политичка мисао*, Београд, 2015, 26.

13 К. Чавошки, 27

14 Радомир Милашиновић, *Амерички поход на свет*, Београд, 1996.

15 Сергеј Кара – Мурза, *Манипулација свешћу* (превод са руског), Београд, 2011.

спроводи својеврсна политичка манипулација, па чак на неки начин и управљање ширим друштвено-политичким токовима.¹⁶

Многи сматрају да је себичност, а то ће рећи похлепа, нешто што је врлина, јер је колективизам премиса примитивног дивљака који верује да је племе узвишени онипотентни владар, који има право да узима жртве.¹⁷ Суштина капитализма и тржишта јесте у индивидуализму и надметању, по чему је капитализам близак спорту као таквом. Када не би било надметања и жеље за тим да се постигне више и да се буде бољи од других, тада у ствари не би било ни спорта. Наравно, данашњи спорт је постао део робно-новчане привреде, односно погона за остваривање профита, па тако долази до апсолутизације принципа учинка, те су тако олимпијски принципи *Citius – Altius – Fortius* постали суштински симболи владајућих вредности капитализма.¹⁸ Сматра се да је принципе „Брже-Више-Јаче” (*Citius – Altius – Fortius*) први употребио *Henry Didon*, доминикански свештеник још 1881. на отварању неких школских спортских игара, а да је Пјер де Кубертен то искористио и употребио их касније за то да то буде олимпијски мото.¹⁹ Можемо ми да критикујемо комерцијализацију данашњег спорта, али да нема те сталне човекове жеље да буде бржи и јачи, те да постигне више од других, спорт би у доброј мери изгубио своју сврху и суштину, а исто тако би и целокупни технолошки и економски развој и раст били доведени у питање.

Жељу да се поседује суседовог коња, или коња као што је управо суседов, како би то рекао Мишел Монтењ, не треба аутоматски третирати у негативном контексту. Човек једноставно жели да има, али и да ради као што то ради његов сусед. „Поглед у туђе двориште” не би требало третирати као нешто негативно, већ напротив.²⁰ И техничко-технолошки, исто као и економски напредак не би био могућ без компаративних истраживања и сагледавања, односно без тога да се угледамо на неког или нешто, а што опет значи да пожелимо исто као, исто колико и тај други, тј. у крајњој линији да пожелимо управо „суседовог коња”.

16 Јован Ђирић, „Мека моћ’ и глобално управљање светом”, *Страни правни живот*, бр. 3/2014.

17 Аун Ранд, *Врлина себичности* (превод са енглеског), Нови Сад, 1997, 252.

18 Жан-Мари Броhm, *Sociologie politique du sport*, editions universitaires, Paris, 1976 (цитирано према Љубодраг Симоновић, *Спорт-капитализам-деструкција*, Београд, 1995, 143).

19 Доступно на адреси: www.registration.olzmpic.org/en/faq/detail/id/29, 1.3.2016.

20 Јован Ђирић, „Поглед у туђе двориште кроз ‘поломљени прозор’”, *Страни правни живот*, бр. 1/2011, 11–28

На извештан начин се може рећи да је за похлепу синоним жеља. Што више један човек има жеља, што више ради на остварењу својих жеља, то се може рећи да је он похлепнији, али уједно и вреднији и марљивији и креативнији. Када један човек појединац не би имао жељу да купи нову кућу, аутомобил, мобилни телефон, или нову одећу, престао би, односно смањено би се читав трговинско-платни промет, а то би за последицу имало и смањивање пореских прихода. На крају би дошло до смањивања опште запослености, али и смањивања и потрошње и производње, те државних прихода и издвајања за здравство, образовање, итд. Оваквом економском моделу увек би се наравно могао супротставити модел који још увек постоји на Куби, или у Северној Кореји, односно који је постојао у бившим социјалистичким земљама, где је систем и образовања и здравствене заштите не ретко бивао бољи, не само праведнији, већ и ефективнији и ефикаснији, него у класичним капиталистичким земљама. Међутим, чињеница јесте да је социјалистички систем и у економском и у идеолошком и у политичком смислу поражен од класичног капитализма. Можда и зато што кубанско-корејанско-совјетски социјалистички систем није марио за жеље својих грађана, већ их је гушио и насилно сузбијао. Систем у тим земљама је инсистирао на томе да човек не треба да поседује превише, већ само оно што је довољно – неоподно.

Такав приступ још би се и могао бранити, али шта је то што је довољно – неопходно, питање је на које није лако одговорити, као ни на питање ко је тај који ће одређивати „колико је довољно”. Гушење жеља и похлепе, пре или касније би водило у тоталитаризам, у опште смањивање потрошње и производње. Смањивање похлепе код људи, односно смањивање њихове жеље да поседују, директно би водило смањивању потражње и потрошње, а то би значило пропаганду не само скромности, већ сиромаштва.

Питање се може поставити и на другачији начин: шта је боље: да у једном граду, или земљи живи више богатих, или више сиромашних људи? Питање је наравно сасвим бесмислено и готово да не би заслуживало нашу пажњу, јер је, без обзира на идеолошки приступ, јасно да није добро бити сиромашан. У сваком случају, већи број богатих људи у једном друштву, подразумева виши ниво образовања, те већи ниво улагања у културу, здравство, инфра-структуру, итд. Треба навести речи градоначелника Лондона Бориса Џонсона, који је изјавио да је похлепа добра, вероватно имајући у виду чињеницу да се у лондонском ситију налази 60 одсто банкарских милионера из читаве Европске уније, односно 12 пута више у поређењу са сваком другом земљом ЕУ. И док у Бриселу покуша-

вају да прекину са праксом и културом бонуса за успешне банкарске менаџере, дотле се у Лондону ти бонуси повећавају из године у годину, што све утиче на привлачење страног капитала, па се може рећи да је Лондон постао престоница похлепе.²¹

Подилажењем похлепи, привлаче се најквалитетнији, наједукованији, они који могу да на прави начин покрену напредак у економском и сваком другом погледу у једном друштву. Тако се испоставља да новац уложен менаџере, у њихове астрономске и похлепне плате и бонусе не да није улудо бачен новац, већ да је то врло паметно инвестиран новац који се враћа на прави начин.²²

Може се рећи да су жеље, које су на неки начин синоним за похлепу, веома важне за сваког човека појединца, јер је човек без жеља, или са само једном жељом, човек без амбиција и креативности, исто као и друштво у којем такви појединци, појединци без жеља, доминирају. Јер, човек се жеља не можемо одрећи, па је тако руски научник С. Н. Лазаров нагласио да човеков систем вредности и жеља утиче на здравље и креативност појединца и колектива.²³ Жеље дакле саме по себи нису нешто ненормално. Ненормално је „убијати” у човеку његове жеље, па и похлепу, или пак сводити те његове жеље на пуко преживљавање, исто као што је ненормално „убијати” у човеку његову креативност и његову жељу (опет та жеља) да буде бољи од других. Конкуренција и надметање као такви су основ демократских односа у једном друштву, али и нужан услов за свеопшти економски и друштвени напредак и може се сматрати основом вишестраначја и онога што називамо демократска правна држава.²⁴ Без конкуренције и надметања, као и са појединцима код којих су „убијене” жеље да се буде бољи од других и да се постигне више, диктатуру као такву је врло лако успоставити.²⁵

Похлепу дакле не треба увек третирати као нешто негативно, јер она поспешује дух конкуренције и надметања, а што је услов економског

21 Londres capital de la codicia, доступно на адреси: www.elmundo.es/economia/2013/11/30/5299c88f61fd3d0b4r6b4599.html, 22.3.2016.

22 Christoph Kumpap, „Рад директора компанија и њихова примања – упоредни приказ стања у Немачкој, ЕУ и Сједињеним државама”, *Страни правни живот*, бр. 1/2008, 85–104.

23 Доступно на адреси: <https://sites.google.com/site/sreckolazic/religija/zelje>, 22.3.2016.

24 Rainer Faupel, „Nothing purely abstract an no matter for Sunday speeches only”, *Страни правни живот*, бр. 2/2009, 7–26.

25 Лако је замислити једну „обичну” диктатуру у којој је замјатиновско „МИ”, заменило сваку индивидуалност, сваку различитост, креативност и жељу да се буде другачији.

и друштвеног напретка. Са друге стране међутим, похлепа је нешто што је негативно и када је реч о самој конкурентности. Могло би се рећи да конкурентност подстиче похлепу, али од једног тренутка, похлепа прети да уништи саму ту конкурентност. Конкурентност, тј. „право конкуренције”, подстиче актере на једном тржишту да буду што бољи, што јефтинији, што успешнији, што ефикаснији, те се због тога и инсистира на томе да у једном друштву постоји што већи степен конкурентности.²⁶ Конкурентност је синоним за здраву, фер утакмицу, но, као и у свакој утакмици, један ривал тежи да победи свог противника, да га потпуно потуче. Конкурентност није само у томе да будеш бољи од својих конкурената, већ и да своје конкуренте учиниш горим од себе. Та жеља да се противник учини горим и потпуно уништи, је синоним за похлепу. Тежећи да победи у једној утакмици, један појединац тежи у ствари за тим да уништи сваку конкурентност. Тако похлепа на крају оставља једног од учесника слободног да на тржишту ради што га је воља, а то значи да самостално диктира цене и све остало на том тржишту. Због конкуренције и потребе да се утркују са другима, људи постају све похлепнији, али са друге стране, када достигну један одређени ниво, они онда желе да униште све друге који су им конкурентност и сметња да остану сами на тржишту.

Неки економисти и филозофи сматрају да је та човекова похлепна жеља да уништи конкурентност, нешто што је сасвим нормалан и разумљив циљ који не треба спутавати.²⁷ Јасно је да је то својеврсна контрадикција и када је реч о конкуренцији и слободном тржишту и капитализму. Похлепа је до једне мере подстицајна, али такође представља и ограничење саме конкуренције и слободног тржишта, те је то разлог због којег се може рећи да похлепа представља и кочницу економског развоја у једном друштву.

Похлепа увек стоји у тесној повезаности са експлоатацијом, те се управо у томе крију и одговарајући, не само социолошки и политички, већ и економски проблеми. Ако један привилеговани део друштва, похлепно експлоатише и зарађује на рачун другог дела друштва, то ће се на крају осветити и самим експлоататорима, а не само експлоатисанима. Потребно је да и они који су експлоатисани, радничка класа на пример,

26 Иванка Спасић, „Комунитарно право конкуренције”, *Страни правни живот*, бр. 1–2/2007, 62–87

27 Управо то тврди раније цитирана *Ayn Rand*, која је говорила о „Врлини себичности”, а која у једној другој својој књизи, *Ayn Rand, Капитализам, непознати идеал* (превод са енглеског), Нови Сад, 1994, 380, каже, између осталог и то да је суштина капитализма у укидању сваке врсте ограничења, па и ограничења која се тичу забране монопола и одржавања конкуренције.

буду колико-толико задовољни, да имају довољно, толико да себи могу да приуште, да потроше одређену количину добара и услуга. Бесмислено је и контрапродуктивно, ако радници који производе аутомобиле у некој фабрици аутомобила, због малих плата, никако нису у стању да купе аутомобил за себе. А нису у стању зато што им похлепни послодавци, у жељи да их прекомерно експлоатишу, дају мале плате.²⁸ Данашњи свет се суочава не толико са проблемима производње, колико са проблемима потрошње, са тиме да нема довољно оних који су у стању да троше.²⁹ Похлепа која подстиче прекомерну експлоатацију, у крајњој линији је сасвим контрадикторна, јер доводи до смањења потрошње роба, а што на крају доводи и до смањења профита самих експлоататора. Прекомерна експлоатација се дакле на крају свети и самим експлоаторима. У питању је противуречност, која се надомештава и превазилази тиме што се експлоатација са националног, преноси на интернационални ниво, тако да један просечан експлоататор из Француске или Немачке на пример, више не спроводи експлоатацију сопствених радника у својим земљама, већ спроводи експлоатацију у Африци, Азији, или неким другим деловима света³⁰ који су далеко од очију јавности. Међутим, онда експлоатисани бедници нагруну у непосредно суседство експлоататора, односно догоди се мигрантска криза, када на хиљаде, да не кажемо милиони људи из неразвијених експлоатисаних делова света похрле у Европу, што отвори читав низ најразличитијих економских, социјалних, политичких и безбедносних проблема и тиме се речито покаже да оно што називамо „одрживи развој” мора да подразумева да не смеју једни (мали део) да буду бескруполозни и похлепни експлоататори, а да сви други, без обзира где живели, буду жртве те похлепе и експлоатације.³¹

Још једна ствар овде заслужује нашу пажњу када говоримо о експлоатацији и похлепи, а то је питање мотивисаности радника (запослених). Можда би требало имати у виду оно што је Гете у своје време био рекао: „дужност може много, но бескрајно више љубав!”³² Чини се да се ово сасвим лако може применити и на економију. Радник чији је мотив

28 Односно пресељавају производњу из својих у неке друге далеке земље, где ће јефтиније платити радну снагу.

29 Због тога би сасвим рационално било када би и они који су сиромашни ипак имали довољно да могу да троше произведену робу.

30 Тако се капитал сели из једне у другу земље, са једног на други континент, тамо где су радничке наднице ниже.

31 О томе Јован Ђирић, „Велика сеоба народа”, *Правни живот*, бр. 9/2015.

32 Доступно на адреси: www.pouke.org/forum/topic/1536-мала-ризница-мудросту/page15,6.4.2016.

само то да не изгуби посао, или пак само то да заради за (пуко) преживљавање, неће бити ни тако добар, ни тако креативан, ни тако ефикасан, као онај који пронађе још неки други, додатни мотив. Имајући то у виду, данас се развија читав систем нових знања, вештина и техника које запослене раднике треба да стимулишу и мотивишу да се понашају као да је реч о заједничком наступу у једном истом тиму. Инсистира се на верности и оданости „бојама” дотичног тима – предузећа. У том смислу организују се и заједнички излети и заједничка дружења, називана „*team building*” а што све има за циљ да људи о својој „фирми” почињу да размисљају као делу своје породице.

Треба рећи и то да уз похлепу обично иде велика социо-економска неједнакост, али и велика репресивност система. Похлепа, нарочито када је претерана, подразумева експлоатацију и неједнакост, односно маргинализацију и гетоизацију знатних делова друштва, који бивају гурнути у криминал, па је онда на неки начин нормално да се на све те проблеме одговара репресивним системом строгих казни. Обично тамо где су казне строге, тамо је неједнакост већа и обрнуто – тамо где је неједнакост мања, тамо је и строгост казнено-репресивног система мање изражена. Тако се и догађа да се скандинавске земље одликују са једне стране благим казнама,³³ а са друге стране већим степеном социо-економске једнакости, те мањом похлепом владајуће елите. Што је већа похлепа, то је већа репресивност која је неопходна да би се заштитиле, сачувале стечене позиције похлепних експлоататора. Понекад репресивност бива заиста екстремна, но примена екстремне репресије и полицијско-војних акција, доводи до виктимизације већ и овако и онако деградираних слојева становништва, а то води оправдању криминала, тероризма, као и свих других насилничких активности.³⁴

Следећи проблем јесте и у томе што су људи подстакнути необузданом похлепом да се добије што више, склони томе да се упусте у ризичне подухвате, како ратне, тако и економске. И када понекад остваре успех, такви људи често помисле да је постигнути успех резултат њиховог рада, знања и талента, а не нечег другог, на пример просте случајности, због чега они настављају са ризичним и нерационалним понашањем, све док на крају ипак не доживе један велики неуспех, а по оној народној

33 Јован Ђирић, „Колико смо репресивни (строги) у поређењу са Европом”, *Страни правни живот*, бр. 1–2/2007, 203–218.

34 Александра Булатовић, „Тероризам као политичко-безбедносни проблем”, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 2/2015, 157.

изреци која одсликава суштину саме похлепе: „ко тражи веће, изгуби из вреће”. Може се ипак рећи да похлепа увек најмање доводи до успеха, док разборитост много више.³⁵ Замислимо у том смислу једног директора друштвеног социјалистичког предузећа, који је на различите контроверзне начине спровео приватизацију предузећа на чијем челу се налазио као директор, те онда преко ноћи постао и богат и успешан, па онда помислио да је то зато што је паметнији од других. Може се рећи да уопште није добро када успех у било чему, па и у економији, дође изненада и преко ноћи, а не као резултат стрпљивог, упорног, дуготрајног рада.³⁶ Изненадни успех само даље подстиче похлепу, све док се на крају не оствари она Конфучијева да „халапљивост кажњава халапљивца”.³⁷

Треба рећи и то да похлепа лежи у основи многих неетичких понашања, па када је реч о економији то може бити вишеструко негативно. Продавци на пример могу посезати за различитим поступањима којима остварују краткорочну добит, но на дуже стазе то је обично сасвим негативно.³⁸ Продавац, или уопште било који економски субјект на тржишту, може једанпут преварити некога и остварити добит, тј. задовољити своју похлепу, међутим, јасно је да ће се то не крају ипак осветити онима који се руководе похлепом. У вези са тим, хоћемо да кажемо да ни жртве нису сасвим невинне код превара.³⁹ Да нема људске похлепе, тј. жеље да се брзо, лако и без много труда дође до велике добити, преваре најчешће не би ни биле могуће. Жртвина похлепа је карта на коју преваранти углавном играју, међутим, што је најважније, жртва онда када постане свесна да је преварена, најчешће почиње да се стиди не само своје наивности, већ и своје похлепе, те тако у великом броју случајева преваре не бивају ни пријављене.⁴⁰

Похлепа се такође врло упечатљиво може повезати и са корупцијом, а пре свега по општем духу и моралним принципима, односно материјалистичко-хедонистичким вредносним оријентацијама, који свакако могу имати значајног утицаја на раст корупције.⁴¹ Много је различитих

35 Коста Чавошки, *Моћ и превласт*, Београд, 2015, 31.

36 Све оно до чега се дошло на брзину, обично се не цени довољно.

37 Доступно на адреси: <http://mudremisli.net/konfucije-citati-izreke/>, 6.4.2016.

38 Далибор Бубњевић, „Етичке дилеме продавца у савременом пословном окружењу”, *Економски видици*, бр. 1/2015, 39–51.

39 David E. Y. Sarma, Greedology: Why greed is good, доступно на интернет адреси: articles.economicmictime.com/2010.10-15/news/27597299_1_greed-frauds-excessive-desire, 22.3.2016.

40 Јован Ђирић, *Тужоци и жртве*, Београд, 2009.

41 Слободан Вуковић, *Право, морал и корупција*, Београд, 2005.

фактора који утичу на то да у једном друштву буде више или мање корупције, међутим, једна ствар је ипак сасвим извесна, особа која је у принципу похлепнија, најчешће је и склонија корупцији.⁴² С друге стране, многа истраживања говоре да повећање корупције од само 1 одсто, кроз одговарајућу политичку нестабилност, утиче на смањење економског раста за 0,72 одсто.⁴³

Нема сумње да корупција, а у ствари на неки начин управо похлепа, имају врло негативне економске последице за економију једне земље. Треба овде имати у виду и то да похлепа као таква може имати и додатне дестимулишуће ефекте на економију у једном друштву, а пре свега на општи предузетнички дух. Реч је о томе, да нарочито млади људи похлепно жељни великих успеха преко ноћи и по сваку цену, нерадо прихватају онај и онакав посао и стил рада који не доноси неку огромну добит преко ноћи. Понекад се чини да се под утицајем специфичног менталитета и наметнуте моде, образаца понашања, готово идеологије типа „авиони – камиони – милиони”, код привредника не развија дух рада, самоодрицања и скромности, већ нешто што је сасвим супротно томе, а што негативно утиче на читаву економију.

Похлепа као таква дакле има вишеструко негативне последице и у правном и у економском и у општедруштвеном погледу. Један од најбогатијих људи данашњице, Бил Гејтс каже да је приватни сектор сувише себичан и неефикасан да би пронашао ефективне алтернативе фосилним горивима,⁴⁴ док један од најумнијих научника данашњице, Стивен Хокинг каже да напредне машине неће довести до роботске апокалипсе, али би могли похлепни људи.⁴⁵ Ради се о еколошким проблемима данашњице, који се нити могу сагледавати, а још мање могу решавати, уколико се не узме у обзир и фактор људске похлепе.

42 На први поглед би се можда могло закључити да ће једна особа бити мање склона корупцији уколико буде имала већу плату. Ствари се међутим, могу третурати и сасвим другачије. То што неко има већу плату, то може бити додатни подстицај за његову још већу похлепу и корупцију. Ако је нека особа на некој функцији посебно добро плаћена, она ће пристати на све не би ли дошла на ту, или задржала ту функцију или плату. Корумпирати некога великом платом, или привилегијам није ништа необично, чак напротив.

43 Pak Hung Mo, „Corruption and Economic Growth”, *Journal of Comparative Economics*, Vol. 29, No. 1/2001, 66–79.

44 Доступно на адреси: www.blic.rs/vesti/svet/gejts-kapitalizam-nas-nece-spasiti-od-klimatskih-promena/Izml0m, 25.2.2016.

45 Доступно на адреси: Net.hr/danas/svijet/prava-opasnost-ljudska-pohlepa-buducu-prijetnju-nepredstavljaju-roboti-vec-kapitalizam-kaze-hawking/, 25.2.2016.

Управо фактор похлепе у највећој могућој мери угрожава, тј. представља опасност за оно што називамо одрживи развој. Јер, одрживи развој је развој који задовољава потребе садашњице, не доводећи у питање способност будућих генерација да и оне задовоље властите потребе.⁴⁶ Похлепа је међутим нешто што стоји у суштинској супротности са потребама и интересима будућих генерација, већ је то синоним за себичну потрошњу сада и одмах без да се размишља о будућности. Загађивање природе без да се размишља о томе какве здравствене и свеукупне социоекономске последице то може имати у ближој или даљој будућности, јесте у ствари својврсна прича о људској похлепи. Ово поготово долази до изражаја када је реч о тзв. климатским променама, где негативне последице не морају увек бити тако видљиве и лако уочљиве,⁴⁷ као када је реч о некој фабрици која у оближњу реку испушта отровни садржај.

Међутим, чак и када су негативне еколошке последице веома видљиве, похлепа, нарочито похлепа великих мултинационалних компанија утиче на то да се такве ствари пренебрегавају, те да се великим (страним) компанијама дозвољава да наставе свој рад и даље загађују природу. То се правда чињеницом да дотичне компаније запошљавају домаће раднике, да доприносе општим пореским приходима итд. иза чега у ствари не стоји ништа друго него чиста похлепа, а што се понекад може задевати у различите форме економске исплативости и економске рачунице. У ствари, готово увек када се има у виду само то да ли је нешто и колико је нешто исплативо, какав је економски фактор – ефекат, похлепа постаје доминантна вредност, те све друго као што је поштење, праведност, једнакост, еколошка одрживост одлазе у други план.

Уколико бисмо на крају покушали да сумирамо све ово што је овде речено о похлепи, морали бисмо констатовати да је похлепа до једне одређене мере нешто што је сасвим позитивно, јер подстиче дух надметања и конкуренције, што је за тржишну економију, али и личну креативност и ефикасност изузетно корисно, подстицајно и важно за развијање духа предузетништва, демократичности и различитости. Међутим, од једне одређене мере (Аристотелове средње мере) похлепа престаје да буде позитивна, већ све више постаје оно о чему је још Свети Павле говорио: „Похлепа је извор свих зала”. Уместо да подстиче такмичарски дух

46 World Commission on Environment and Development 1987, *Our Common Future*, Oxford University Press.

47 Александра Чавошки, „Одговор међународне заједнице на климатске промене – резултати постигнути на самиту у Дурбану”, *Страни правни живот*, бр. 1/2012, 182–195.

конкуренције, похлепа у ствари сасвим супротно уништава саму конкуренцију. Она осим тога, подстиче себичност, експлоатацију и друштвено раслојавање, а што доводи до различитих облика социјалне патологије, те репресивних мера које функционишу као одговор на ту патологију. Похлепа подстиче преварно понашање и такав одговарајући начин размишљања. Похлепа такође подстиче корупцију, те води занемаривању свих других друштвених вредности, као што су пре свега вредноћа, праведност и једнакост. На крају, али наравно не као најмање важно, похлепа представља значајан изазов за екологију, односно одрживи развој човекове околине. Другим речима, добро је када су један појединац или друштво, под утицајем нечега што у једном одређеном смислу везујемо уз похлепу, амбициозни, креативни и жељни само-доказивања, међутим све преко тога прелази у своју сушту супротност, која може бити сасвим апсурдна попут трагедије античког краља Миде, који је био окружен златом, али је умро од глади.

Jovan ĆIRIĆ, PhD

Director of the Institute of Comparative Law, Belgrade

THE GREED AS A STIMULUS AND AS A BRAKE OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

St. Paul used to say that the greed is an origin of all evils. On the other side, great Scottish economist Adam Smith had different opinion about the greed. He said that bakers, butchers and producers of beer provide us their products not because they love us, but because they are egoists, they want to earn money who greedy take care only about their own interests. Thomas Hobbes claimed that every man is an egoist. In that sense there are many philosophers and economists that say that egoism and greed has great positive impact on the competition, on the competitive spirit, on the market and economic development, generally speaking. Without greed there is no competition and without competition there is no economic growth. It has to be said that the competition is very important for the establishing multi-party political system and to stabilize the idea of the rule of law. So, we could say that egoism and greed are not so bad, but on the other side, we must have in mind many negative things that ori-

generated from greed. The greed, as we said, is very important for the competition, but in one moment, the greed very easily could destroy competition, because everybody wants to destroy his rival and the competition in general. So, the greed finally leads to the destroying of the competition. The greed leads to the big exploitation and to the social inequality. The social inequality leads to the criminality, so the connection between greed and criminality is very closed. It is especially evident when we are talking about the relationship between the greed and the corruption. People, who are led by the greed, are not ready to think on patient and rational way. The greed also stays in the beginning of frauds. In that sense it has to be said that many victims of frauds made mistakes because of their own greed. In that sense usually they are not ready to say clearly - we were greedy and because of that we became the victims. Finally, the greed has very negative effect on the ecology. So, in one sense it is not false if we say that the greed plays positive role in the free, competitive market, but it is also true if we say that the greed could be the brake of the economic development. It is very important to find the balance between those two extremes, those two different consequences.

Key words: *greed, competition, free market economy, inequality, corruption, frauds, ecology.*